

сф (кф)
К 17

KALEVALA

KALEVALA

lyhennettynä

Toimittanut Eino Karhu

Petroskoi »Karjala» 1993

СФ(КФ)

К 17

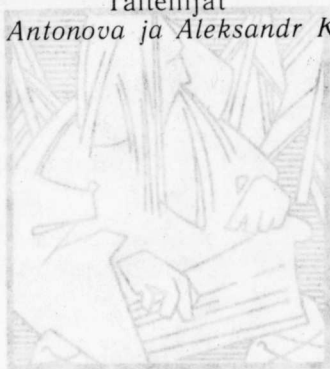
82-3(2)

К 17

KALEVALA

Taiteilijat

Larisa Antonova ja Aleksandr Kiseljov

lyhennettyä

Toimittanut Eino Karhu

146579к

К 4702010102-028
M127(03)-93

ISBN 5-7545-0585-X

© Eino Karhu, lyhennys, alkulause 1993
© Larisa Antonova,
Aleksandr Kiseljov,
kuvitus 1993

Elias Lönnrot ja Kalevala

Kalevalainen kansanrunous on tunnetusti karjalaisten ja suomalaisten yhteinen kulttuuriperintö. Samalla Kalevala kuuluu maailmankirjallisuuden merkkiteoksiin, mistä johtuu myös Elias Lönnrotin ainutlaatuinen merkitys kansansa kulttuurihistoriassa.

Kyläräätilin pojasta kansansa valistajaksi

Elias Lönnrot (1802—1884) on Suomen maineikkaimpia ja kunnioitetuimpia suurmiehiä. Paikkarin torppa Sammatissa, jossa Lönnrot syntyi, on jo pitkään ollut kansallinen pyhättö, jonka jokainen suomalainen tuntee. Suomen kansa suhtautuu Lönnrotiin näin erityisellä tavalla ennen kaikkea siksi, että hänen toimintansa oli hyvin kansanomaista ja hengeltään todella yleiskansallista. Hän oli itse lähtöisin kansan keskuudesta ja omisti elämänsä kansan kulttuurille ja sen aarteiden löytämiselle, ja sellaisena hän on jäänyt kansan muistiin. Jo Lönnrotin aikalaiset arvostivat hänen toimintaansa kansallisena urotyönä, eikä tämä arvio ole myöhemminkään muuttunut.

Lönnrotin olemusta, luonnetta, vaatepartta, tapoja ja käytöstä on ilmeikkäästi kuvannut Helsingin yliopiston Venäjän kirjallisuuden professori J. K. Grot, joka tunsi *Kalevalan* kokonpanijan hyvin ja oli hänen kanssaan läheisessä kirjeenvaihdossa. Grotin välityksellä Lönnrotista kiinnostui Pietarin yliopiston rehtori ja *Sovremennik*-aikakauslehden toimittaja P. A. Pletnev, joka julkaisi lehdessään Grotin artikkeleja suomalaisesta kulttuurista. Eräässä kirjeessään Pletneville Grot kuvailee seuraavalla tavalla vaikutelmiaan ensimmäisestä tapaamisestaan Lönnrotin kanssa kesäkuussa 1840: »Hänen ottaessaan minut ystävällisesti vastaan näin keski-ikäisen tulusilmäisen ja hyväntahtoisesti hymyilevän miehen, jonka kasvot olivat punerviksi päivettyneet ja käytös kömpelöä eikä ollenkaan hienostunutta. Hänen vaatepartensa oli koruton: pitkäliepeinen takki tummansinistä paksua verkkaa; mutta hän seu-

rusteli ja jutteli niin luontevasti ja koruttomasti, että ihastuin häneen heti ikihyväksi. Itse hän ei ilmeisesti pidä itseään minkään arvoisena ja uskoo kaikkien muiden olevan yläpuolellansa.» Neuvoessaan Grotia kirjoittamaan Lönnotin elämäkerran Pletnev puolestaan nimitti Lönnotia ihastuneena »pohjolan Plutarkhokseksi» ja »Tacituksen kynän arvoiseksi sankariksi».

Lönnot syntyi maalaisräätälin perheessä. Hänen isänsä oli puoliksi maanviljelijä ja puoliksi käsityöläinen ja kuului siten yhteiskunnan välikerrostumaan. Mutta kuten suomalainen sananparsi sanoo: viisi virkaa, kuusi nälkää. Sen enempää käsityöammatti kuin torpparin peltokaan eivät turvanneet perheelle tarvittavaa toimeentuloa. Lönnot kasvoi puutteessa ja köyhyydessä, nälkä oli hänen ensimmäisiä muistojaan.

Kouluun Lönnot pääsi verraten myöhään, vasta 12-vuotiaana. Jonkinlaisena korvauksena siitä oli varhain ilmennyt kiinnostus kirjoihin. Hän kävi ruotsinkielistä koulua ensin Tammisaaressa ja sitten Turussa ja Porvoossa, mutta jo neljän vuoden kuluttua hänen oli pakko keskeyttää koulunkäynti ja ryhtyä räätälintöihin. Siihen aikaan maalaisräätälit työskentelivät tavallisesti asiakkaitensa kotona ja viettivät siis kiertelävää elämää. Lönnot vaelsi isänsä kanssa kylästä toiseen. Samalla hän jatkuvasti sivisti omatoimisesti itseään ja esiintyi myös kiertelävänä laulajana esittäen uskonnollisia lauluja ja virsiä. Hän työskenteli niin ikään apteekkarinopilaana ja myöhemmin, ylioppilasvuosinaan kotiopettajana. Kaikesta tästä kertyi nuorelle Lönnotille elämänkokemusta ja taitoa tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa, mistä hänelle oli myöhemmin melkoisesti hyötyä hänen kansanrunojen keruutoiminnassaan, lukuisilla matkoillaan maaseudulla.

Yliopistossa Lönnot opiskeli kielitiedettä ja myöhemmin lääketiedettä. Vuonna 1833 hän sai piirilääkärin paikan pienessä Kajaanin kaupungissa, missä hän vietti elämänsä seuraavat kaksikymmentä vuotta. Kajaania pidettiin tuolloin enemänkin nimellisenä kaupunkina, tosiasiallisesti se oli melko pieni taajama, jossa oli vain 400 asukasta ja josta oli hankala pääsy kulttuurikeskuksiin. Kirjeissään Lönnot puhui asuinpaikastaan ilman vähäisintäkään ihastusta. Kaupunkipahainen itse oli surkea, ja köyhiä olivat kylät sen ympäristössä. Väestö näki usein nälkää, tuon tuostakin puhkesi kulkutau-teja, jotka veivät runsaasti ihmishenkiä. Vuosina 1832—33, Lönnotin lääkärintoiminnan alkaessa, koettiin hirvittävä kato-ja nälkävuosi, ja laajan piirin ainoalla lääkäriellä riitti töitä. Lönnot kirjoitti kirjeissään, että sadat ja tuhannet sairaat ja äärimmilleen nälkiintyneet ihmiset satojen virstojen

alueella odottivat häneltä apua, mutta hän oli ypöyksin. Lönnrot kuitenkin lisäsi, että »asia ei olisi paljoa autettavissa, vaikka satoja lääkäreitä olisi saatavilla, sillä täkäläiset sairaudet ovat osaksi pilaantuneen ravinnon, osaksi nälän aiheuttamia, ja missä näitä syitä ei voida kumota, ei voida kumota seurauksiakaan». Pian Lönnrot sairastui itsekin vaaralliseen lavantautiin, ja hänen helsinkiläistuttaviensa keskuudessa levisi huhu hänen kuolemastaan. Joku ehätti kirjoittamaan asiaankuuluvan surunvalittelurunonkin, minkä johdosta Lönnrot kirjoitti luonteenomaisella huumorintajullaan: »Jos saan uskoa suomalaista sananlaskua Kuuluisa rikkaan tauti vaan ei köyhän kuolemakaan, niin pitäisi minun olla ainakin miljonääri, jotta se totena pysyisi.»

Lääkärintoimintansa ohella Lönnrot toimi kansanvalistajana sanan suoranaudessa merkityksessä. Lehdissä hän julkaisi artikkeleja, joilla innosti keräämään varoja nälkää näkeville, samoin kuin kiireesti suomentamansa kirjusen *Hywäntahtoisia Neuwoja Katowuosina* (1834). Vuonna 1839 hän kirjoitti ja julkaisi erityisesti talonpojille tarkoitetun hoito-oppaan. Yhdessä J. F. Cajanin kanssa hän julkaisi samana vuonna *Suomen historian* ja vuotta myöhemmin K. Ticklenin kanssa *Wenäjän historian*. 1860-luvulla Lönnrot julkaisi vielä *Suomen Kaswiston* ja *Lainopillisen Käsikirjan Yhteiseksi siwistykseksi*. Suomen kielellä ne olivat kaikki ainoalaatuisia julkaisuja, kirjoja kansalle, teoksia joilla oli aivan tietyt valistustavoitteet. Samalla suomen kieli tällaisten kirjojen, kirjasten ja artikkelien kautta valtasi itselleen uusia tiedonaloja, edistyi olennaisesti nykyaikaisen kulttuurikielen suuntaan. On luonnollista, että Lönnrot joutui näissä julkaisuissa kielellisessä ja terminologisessa suhteessa paljolti toimimaan uranuurtajana. Hän loi kirjakielen tuhansia uusia sanoja osoittaen tällöin poikkeuksellista kielivaistoa. Useimmat hänen sanastouutuuksistaan vakiintuivat pysyvästi käyttöön.

Kulttuuri- ja välistustehtävien ja kirjakielen kehityksen kannalta oli suuri merkitys sillä, että Lönnrot ryhtyi julkaisemaan kuukausittain ilmestyvää aikakauslehteä nimeltä *Mehiläinen* (1836—37 ja 1839—40). Lehti oli kooltaan suppea, vain nelisivuinen, ja Lönnrot julkaisi sitä käytännöllisesti katsoen omin voimin. Lehden sisällölle antoivat sävyn kansanrunousaineisto ja kansantajuiset tietopuoliset artikkelit historiasta, maantieteestä, lääketieteestä, lastenhoidosta jne. Saadaksesen kansanrunousastoon vaihtelua Lönnrot julkaisi siinä muistiinmerkintöjä eri maantieteellisiltä alueilta, mutta runsaimmin oli kuitenkin edustettuna Vianan-Karjala.

Suomalaisessa journalistiikassa Mehiläinen oli uusi ilmiö jo

siinäkin suhteessa, että Lönnrot lähti tässä julkaisussa ennen kaikkea kirjakielen yleiskansallisesta tehtävästä. Murretaistelun aikana, jolloin kirjakielen yhtenäisiä normeja ei vielä ollut, suomalaisten sanomalehtien kieli taipui voimakkaasti eräiden alueiden murteiden vaikutukseen. Ja kun Lönnrot vasta suunnitteli aikakauslehden julkaisemista, hänellekin neuvottiin, että hän julkaisisi sitä kirjakielen sijasta savon murteella, joka oli »maalauksellisin ja runollisin» (tällä murteella oli olemassa verratèn runsaasti kansanrunoutta). Mutta Lönnrot ei suostunut julkaisemaan lehteä millään murteella. Hänen tavoitteensa oli sellaisen kirjakielen normien vahvistaminen, jota kaikki suomalaiset ymmärtäisivät.

Kielen yleisen ymmärrettävyyden periaate oli Lönnrotille erittäin tärkeä myös hänen ryhtyessään julkaisemaan kansanrunoutta, jota suullisessa muodossa oli vain eri murteilla esitettyä. Tämä periaate ilmeni jo siinä, miten Lönnrot kirjoitti runoja muistiin. Nykytieteen vaatimusten kannalta Lönnrotin kansanrunouden muistiinpanot eivät aivan kaikessa ole tyydyttäviä. Olosuhteet pakottivat hänet kirjoittamaan hyvin nopeasti (esimerkiksi matkallaan Vienan-Karjalaan keväällä 1834 hän 11 päivässä kirjoitti muistiin 14 000 säettä), ja tuollainen nopeus vaati erityistä lyhennejärjestelmää. Lönnrotin muistiinpanot eivät ilmaise runojen kaikkia murre- ja muita erityispiirteitä. Niissä ei myöskään ole tarpeeksi tietoja runonlaulajista. (Myöhemmät tutkijat tosin rekonstruoivat paljolti nämä tiedot Lönnrotin päiväkirjojen ja kirjeiden avulla.) Mutta kysymys ei ole vain olosuhteista ja epätäydellisestä muistiinpanotekniikasta ja kansanrunoudentutkimuksen silloisesta tasosta, vaan siitä, että yleiskansallisilla kulttuuritehtävillä oli Lönnrotille ensisijainen merkitys ja että kielitieteelliset hienoudet jäivät niiden rinnalla toisarvoisiksi. Jo vuonna 1829 Lönnrot kirjoitti artikkelin Topelius vanhemman kansanrunokeräelmistä ja lähtien yleiskansallisen kielen ja kansanrunouden yleiskansallisen tehtävän tavoitteista puolusti oikeutta kansanrunotekstien järkevään kielelliseen unifiointiin, kun ne oli tarkoitettu yleiseen käyttöön eikä erityisiin tieteellisiin tutkimuksiin.

Lönnrot kirjoitti, että vaikka kielitieteilijä, joka erityisesti tutkii murteiden erityispiirteitä, voi paljossa moittia hänen kielellisen unifiointin periaatettaan, niin murretutkijankin tulee muistaa, että »runot eivät ole hänen yksityisasiansa. Niitä on pidettävä pyhänä perintönä, jotka kanteleen ohella olemme saaneet esi-isiltämme perinnöksi. Tältä kannalta katsoen ne on mikäli mahdollista tehtävä yleisesti käsitettäväksi; on pyrittävä saattamaan ne sellaisiksi, että koko kansakunta voi

niitä lukea, mikä ei suinkaan tapahdu, jos tavoitellaan vähäisiä murre-eroavaisuuksia».

Jo ennen Kajaaniin muuttoaan Lönnrot ehti julkaista neljä nidettä keräämiään kansanrunoja nimellä *Kantele taikka Suomen kansan sekä vanhoja että nykyisempiä runoja ja lauluja* (1829—31). Lääkärintoimintansa ensimmäisinä vuosina, kun kulkutaudit raivosivat Kajaanissa, Lönnrotin onnistui saada aikaa kirjallisille ja kansanrunoharrastuksilleen vain poikkeuksellisen uutteruutensa ansiosta. Kirjeissään hän harmitteli sitä, että hän joutui käyttämään kynäänsä vain reseptien kirjoittamiseen. Ja kuitenkin hän valmisteli Kajaanissa sekä *Kalevalan* että *Kantelettaren* ja ennen niitä vielä niin sanotun *Alku-Kalevalan*, joka jäi käsikirjoitukseksi ja julkaistiin vasta hänen kuolemansa jälkeen tieteellisissä tarkoituksissa. Vuonna 1844 Lönnrot sai viiden vuoden virkaioman, jonka hän käytti pääasiallisesti *Kalevalan* toisen laitoksen valmisteluun. Vuoden 1853 lopulla hänet kutsuttiin yliopiston suomen kielen professoriksi, ja hän muutti perheineen Kajaanista Helsinkiin. Vihdoinkin hän oli kielitieteilijä ja kansanrunoudentutkija ei vain kutsumukseltaan vaan myös asemaltaan.

Kalevala runonlaulajien ja Lönnrotin yhteisluomuksena

Lönnrotin elämäntyöksi tuli *Kalevala*, joka on pääasiallisesti eppisten kansanrunojen aiheenmukaisesti yhdistetty kokoelma. *Kalevalan* ensimmäiseen laitokseen vuonna 1835 sisältyi 12 078 säettä, toiseen laitokseen vuonna 1849 22 795 säettä ja 50 runoa.

Kalevalan suhteen tulee erottaa yhtäältä varsinainen suullinen kansan runonlauluperinne, jonka juuret ovat hyvin kaukaisessa ja vaikeasti tavoitettavassa menneisyydessä, ja toisaalta *Kalevala* kirjallisena muistomerkkinä Lönnrotin koostaman kirjan muodossa, jonka syntyvaiheet ovat hyvin tieteen tiedossa. Nämä seikat ovat luonnollisesti keskinäisessä yhteydessä, sillä kirja on koottu runonlaulajilta muistiin kirjoitettujen aitojen runojen pohjalta. Mutta koska *Kalevala* ei ole pelkkä runonlaulajien runojen julkaisukokoelma, vaan uudesta näkökulmasta laadittu yhtenäinen juonellinen kompositio (sitä varten runonlaulajien muunnelmat oli tietyllä tavalla »toimitettava», parhaat kohdat oli tietyn järjestelmän mukaan liitettävä toisiinsa, nimet oli yhtenäistettävä jne.), syntyi uusi taiteellinen kokonaisuus uusien sisällöllisine tasoineen. Ja jotta *Kalevala* voitaisiin ymmärtää nimenomaan kirjallisena muistomerkkinä, on otettava huomioon laatijan erityiset periaatteet ja hänen esteettinen makunsa, hänen ajan mit-

taan kiteytyneet käsityksensä eepoksesta ja niistä kansallisista kulttuuritehtävistä, joiden ratkaisua sen oli määrä edistää.

Kalevala syntyi valtavan keruutyön tuloksena. Lönnrot käytti sekä edeltäjiensä että aikalaistensa muistiinmerkontöjä, mutta useimmat kansanrunot hän keräsi itse. Hän oli 1800-luvun huomattavin karjalais-suomalaisen kansanrunouden kerääjä. Vuosina 1828—45 Lönnrot teki yksitoista matkaa ja kulki vaeluksillaan parikymmentätuhatta kilometriä — jalan, suksilla ja veneellä. Tuloksena hänen onnistui kirjoittaa muistiin osapuilleen 65 000 säettä sekä lisäksi runsaasti satuja, sananlaskuja ja arvoituksia. Väinö Kaukonen kirjoittaa aivan oikein, että »vasta Lönnrotin matkakuvausten ja kirjoitusten perusteella oivallettiin, miten hämmästyttävän runsas ja rikasisältöinen kansallinen sivistysaarre oli kätöksässä väheksytyin, oppimattoman maalaiskansan keskuudessa. Lönnrotin esikuva innoitti monia muita jatkamaan keruutyötä 1840- ja 1850-luvulla sekä ulottamaan sen aikaisemmin tutkimattomille alueille, mm. Inkerinmaalle».

Lönnrot piti matkapäiväkirjoja, joista muun muassa käy ilmi, että hänen retkistään oli romantiikka kaukana. Hän mainitsee ohimennen, että toisinaan hän joutui matkan aikana nukkumaan hangella avotaivaan alla, ja talonpoikien savupirtteissäkin oli tavallisesti niin kylmä, että kerääjän sormet kohmettuivat runoja muistiin kirjoitettaessa. Lönnrotin päiväkirjat ovat erittäin arvokkaita siinäkin mielessä, että ne ovat toisinaan ainoa huomattavia runonlaulajia, heidän ulkonäköään, luonnettaan ja muinaisrunoihin kohdistuvaa suhdettaan koskevien tietojen lähde. Päiväkirjoissa on muun muassa kuvattu Arhippa Perttusta, jonka Lönnrot tapasi keväällä 1834 runonlaulajan kotiseudulla Latvajärvellä Vienan-Karjalassa.

Kolme päivää lauloi Arhippa runojaan, ja vieras kirjoitti ne tarkoin muistiin. Lönnrot kirjoitti häneltä muistiin kaikkiaan yli 4 000 säettä. Arhipan runot hämmästyttivät kokenuttakin kerääjää täydellisellä ja viimeistellyllä muodollaan, ja hänen tulkinnalleen oli ominaista innoittunut henkistyisyys. Jos tähän vielä lisätään, että monet niistä runsaiteista, jotka sittemmin tekivät *Kalevalan* kuuluisaksi, Lönnrot kuuli ensi kerran nimenomaan Arhipalta eikä tavannut niitä muiden runonlaulajien aarteistosta, voidaan ymmärtää, millaista taiteellisen löydön iloa hän tunsu. Kiihtyneenä hän kirjoitti päiväkirjaansa, että jos tämä Arhipan luona käynti olisi joidenkin seikkojen vuoksi siirtynyt epämääräiseen tulevaisuuteen, niin kukaties vanha runonlaulaja olisi vienyt muistissaan säilyneet aarteet mukanaan hautaan. Lönnrot piti Arhippaa syvällisen taiteellisenä luonteena, miehenä joka suhtau-

tui taiteeseensa kiihkeästi ja hartaasti. Lönnrot pani merkille hänen henkisen näköpiirinsä laajuuden, sen että hän oli vapaa monista ennakkoluuloista ja että häntä perheessä ja kyläläisten keskuudessa kunnioitettiin patriarkkana. Runonlajajat nauttivatkin maanmiestensä keskuudessa kunnioitusta juuri siksi, että he olivat poikkeusihmisiä, jotka erottuivat muista lahjakkuudellaan. He eivät olleet pelkästään runoprinteen mekaanisia säilyttäjiä, joiden tehtävänä oli vain painaa mieleensä ja konservoida. Pelkästään säilönnästä ei olisi voinut syntyä näin suurta runoutta.

Tiettyjä runonlahjoja piti Lönnrotilla itselläänkin olla voidakseen täyttää osakseen tulleen tehtävän. Runojen keruuhistoriasta tunnetaan varsin kuvaava esimerkki, kun muuan erittäin sivistynyt ja asiantunteva filologi ja huomattava tiedemies ei kuitenkaan pystynyt täydellisesti tiedostamaan sen aarteen poikkeuksellista taiteellista arvoa, joka hänen oli onnistunut löytää. Ennen Lönnrotia Vienan-Karjalassa kävi vuosina 1824—25 silloinen nuori kielitieteilijä ja myöhemmin Pietarin tiedeakatemian jäsen Andreas Sjögren. Hänellä oli onni kirjoittaa muistiin huomattavalta runonlajalta Ontrei Maliselta sikermä Samporunoja, joilla sittemmin oli keskeisimpiin kuuluva asema *Kalevalassa*. Mutta sen teki jo Lönnrot, Sjögren itse ei pitänyt löytöään erityisen merkittävänä. Siksi kansanrunouden tutkijat nimittävätkin häntä toisinaan »sokeaksi kerääjäksi».

Kalevalan koostaminen aiheutti Lönnrotille runsaasti vaikeiden ongelmia, muun muassa eettisen kysymyksen, oliko hänellä oikeutta yhdistää keräämänsä runot juonikokonaisuudeksi ja siis jossakin määrin muuttaa niiden muotoa ja silti painattaa kirjan nimilehdelle otsikko *Kalevala taikka Wanhoja Karjalan Runoja Suomen kansan muinosista ajoista*.

Vaikka *Kalevalan* folkloreperusta tuntuu kiistattomalta silti tutkijat ovat melko usein väitelleet siitä, missä määrin *Kalevala* on varsinaista kansanrunoutta ja missä määrin Lönnrotin yksilöllistä tuotantoa. Äärimmäisiäkin näkökantoja on esitetty. Kun *Kalevala* alkuaikoina samastettiin tavallisesti varsinaiseen kansanrunoustraditioon, niin myöhemmin — aina meidän aikaamme saakka — on usein tähdennetty Lönnrotin ehdottoman yksilöllistä luovaa osuutta. Jälkimmäisessä tapauksessa unohtetaan tahtoen tai tahattomasti kaiken kansalliskirjallisuuden yleinen kehityslaki: sen perusta on aina kansanrunous. Dagestanilainen runoilija Rasul Gamzatov on kuvaannollisesti verrannut kansalliskirjallisuutta lintuun, joka tarvitsee lentääkseen ehdottomasti siipiparin: syntymässä olevalle kirjallisuudelle se siipipari on oma folklore ja maailmankirjallisuus.

den tarjoama kokemus. Myös Lönnrot, joka oli luomassa uutta suomalaista kirjallisuutta, laati *Kalevalan* aidolle folklorepohjalle ja käytti samalla hyväkseen maailmankirjallisuuden tarjoamaa kokemusta — muinaiskreikkalaisten *Iliaan* ja *Odysseian*, muinaisislantilaisen *Eddan* sekä muinaissaksalaisen *Nibelungeinlaulun*. *Kalevala* on kansanrunoutta, mutta kirjallisesti muotoiltua.

Tästä kuitenkin seuraa se, että folkloristisen puolen ohella *Kalevalalla* on myös kirjallinen puolensa. Heti kun kansa synnyttää kirjoitetun kirjallisuuden, se alkaa suhtautua suulliseen traditioon kahtalaisesti. Kirjallisuus nojautuu folkloreen ja löytää siitä yhä uusia kallisarvoisia jyvii, mutta kirjallisuuden kehitystavoitteet ja -tiet ovat jo toiset kuin folkloren.

Kansanperinteeseen verrattuna *Kalevalalla* on sekä yhtäläisyytensä että eronsa. Jos se irroitetaan suullisesta perinteestä, siitä jää paljon ymmärtämättä. Mitä nämä yhtäläisyydet ja erot ovat?

Kielestä on jo mainittu. Kielellisistä eroista puhuen kyse on ennen muuta äänneistä ja sanojen lausumisesta *Kalevalassa* itse sanaston säilyessä kansanomaisena ja rikastaessa kirjakieltä.

Mutta *Kalevalan* kuvakieli sinänsä ja koko poeettinen järjestelmä ovat lähtöisin kansanperinteestä. Tämä koskee runomittaa, alkusointua, vertauksia, sanojen kansanomaista semantiikkaa ja etymologiaa, koko runollisen ajattelun tapaa, joilla kaikilla on kiinteä yhteys mytologiaan ja alkukantaiseen mytologiseen tietoisuuteen. Nykyajan lukijalle *Kalevalan* kieli ei ole yksinkertaista, se on monessa arkaaista, ja toesta julkaisussa mukaan liitetäänkin usein selityksin varustettu luettelo vanhentuneista sanoista. Sanat ovat kansankieltä, mutta ne ovat ikivanhoja ja niillä on erityinen alkuperänsä ja merkityksensä, joista nykykieli on jo etääntynyt kauas.

Monet *Kalevalan* tarinoiden juoneen sisältyvät tapahtumat ovat lähtöisin kansanperinteestä ja mytologiasta. Sikäli Lönnrot ei ole keksinyt eikä sepittänyt mitään itse. Samoin kuin myyttisissä kansanrunoissa *Kalevalassakin* maailma ja avaruus syntyvät linnunmunasta, myyttinen seppä Ilmarinen takoo taitvaankannen, Sampsa Pellervoinen kylvää pellot, Väinämöinen varustaa merenpohjan kalavaroin, rakentaa ensimmäisen veneen, nikkaroi ensimmäisen kanteleen ja näppäilee siitä ensimmäiset ihanat sävelet. Luomismyyttien rakenne, alkukantaisen ajattelun erityislaatu ja maailmanselitys ovat sellaisia, että myyteissä kaikki tapahtuu ensi kertaa, kaikki luodaan ja saa alkunsa jostain, kaikella on jokin ehdoton alku ja ehdoton alkusyy.

Tässä suhteessa myyttiset runot eroavat olennaisesti vaikkapa nykyajan romaanista. Romaani kuvaa ajallisesti tietynpituisen pätkän elämää, mutta silti on selvää, että elämää on ollut sitä ennenkin. Aivan samoin nykyajan tieteellinen kosmologiakaan ei kykene osoittamaan mitään tiettyä ehdotonta maailmanrakenteen ja maailmankaikkeuden alkua — meidän väitämme, että ne on ikuista, rajatonta ja häviämätöntä niin ajallisesti kuin tilankin suhteen.

Pakanallisissa myyteissä, samoin kuin raamatussakin, maailmalla on ehdoton alku: maailma syntyy pimeästä kaaoksesta, pimeydestä syntyy valo, kaaoksesta järjestynyt avaruus. Juuri myytti järjestää kaaosta ja antaa sille tarkoituksenmukaisen muodon. Arkaaisia myyttisiä runoja ei suotta kutsuta syntyepiikaksi. Nämä runot kertovat avaruuden ja luonnon alkuvoimien, maan, veden ja taivaan sekä taivaankappaleiden synnystä, ensimmäisten eläinten ja kasvien ilmestymisestä. Eeppiset sankaritkin ovat itse asiassa ensimmäisiä ihmisiä, heimonsa esivanhempia.

Lönnroin *Kalevalassa* myyttinen kosmologia säilyy. Yhdistäessään myyttiset runot taiteelliseksi kokonaisuudeksi *Kalevala* vieläkin tehokkaammin ilmentää universaalia myyttistä maailmankuvaa. *Kalevala* kertoo johdonmukaisesti, miten tuli ja rauta ovat syntyneet, mistä ilmestyi ensimmäinen karhu ja miten kasvoi ensimmäinen ohrasato, josta ensi kerran pantiin olutta.

Varsinaisesta kansanrunoudesta *Kalevalan* erottaa se, että kansanperinteestä juontuvaa ainesta on *Kalevalassa* vahvasti yhdenmukaistettu, se on pantu tiettyyn järjestykseen. Kuten on jo sanottu, runojen kielikin on yhdenmukaistettu, samoin tapahtumia on yhdistetty yhteiseksi juoneksi, eepisten sankarien ja paikkojen nimiä on yhdenmukaistettu. Varsinaisten eepisten runojen lisäksi samaan juoneen on sisällytetty kansanperinteen muitakin lajeja, häälyriikkaa ja loitsuja. Etenkin vuoden 1849 *Kalevalaan* sisältyi laajoja jaksoja hää- ja loitsurunoutta, joiden vuoksi kirjan sivumäärä miltei kaksinkertaistui vuoden 1835 painoksesta. Lönnrotia moitittiin teoksen laajuudesta, siitä, että sen eepisyys tuli kärsimään. Mutta Lönnrot piti hää- ja loitsurunoutta tärkeänä osana kansanperinnettä ja myös taiteellisesti korkeatasoisena. Lönnrot halusi välittää monipuolisen kuvan kansan elämästä ja runomaailmasta.

Monipuolisen runoaineiston yhdistäminen ja yhdenmukaistaminen *Kalevalassa* johti uusiin ongelmiin. Varsinaisessa suullisessa kansanperinteessä sen eri lajit ja juonet saattoivat syntyajaltaan kuulua eri aikakausiin. *Kalevalassa* nämä eriai-

kaiset kansanperinteen ilmentymät ja historian heijastumat joutuvat samaan aikatasoon; erilaisista eepisistä sankareista tulee aikalaisia, jotka tapaavat toisiaan kaikkien 50 runon pituudelta. He toimivat alkukantaisessa pakanallisessa kertomusmaailmassa, jota on totuttu kutsumaan »kalevalaiseksi maailmaksi», ja samalla puhutaan »kalevalaisesta ajasta».

Lönnrotilla 1800-luvun sivistyneenä ihmisenä oli kehittynyt historiantaju. Muinaisesta myyttisestä tietoisuudesta poiketen kehittyneelle historiantajulle ovat ominaisia jo aivan toiset käsitykset olemisen ja maailmankaikkeuden peruskategorioista — ajasta ja tilasta, luonnosta ja avaruudesta, ihmiskunnan historiallisesta kehityksestä sekä itse mytologiasta ja sen paikasta historiassa. Lönnrotin uudenaikainen historiantaju näkyy monella tavalla *Kalevalassakin*, ennen muuta siinä, miten hän valikoi ja järjesti kansanperinteen aineiston yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, ehyeksi kuvaksi sen mukaan, miten hän muinaisuuden ja sitä seuranneen historiallisen kehityksen näki.

Eroavaisuudet suullisesta runoperinteestä

Havainnollisuuden vuoksi esitän muutamia esimerkkejä. Aluksi korostan, että muinainen myyttinen tietoisuus ei vielä tuntenut rajattoman avaruuden ja lineaarisen ajan käsitteitä sen paremmin kuin historiallista aikaakaan, sellaisena kuin se nykyisin ymmärretään. Myyttinen aika on syklistä, se seuraa luonnonilmiöiden kiertokulkua. Päivä vaihtuu yöksi, yö päiväksi, kuunvaiheet toistuvat, samoin vuodenajat. Myytit eivät tunne myöskään lineaarista biologista aikaa. Väinämöinen kuvataan runoissa aina vanhana, Lemminkäinen aina nuorena, iän ja ajan etenemistä ei oteta huomioon.

Lineaarisen ajan vakiintumiseen kansojen tajunnassa vaikutti olennaisesti kristinusko. Alettiin laskea aikaa ennen ja jälkeen Kristuksen syntymän, menneisyydestä tulevaisuuteen. Aika muuttui syklisestä lineaariseksi, se sai suunnan. Vielä nykyinkin erotamme ajanlaskumme alkua seuranneen ajan sitä edeltäneestä siten, että rajapyykkinä on Kristuksen syntymä.

Lönnrot ei muuten sattumalta päättänyt *Kalevalaa* 50. runoon, joka kertoo Kristuksen syntymästä. Runo perustuu alkuperäiseen kansanrunoon, mutta *Kalevalan* päätösrunona se sitäkin selvemmin korostaa ajan suoraviivaista liikettä: pakanallinen kausi on päättynyt, se on väistynyt kristinuskon tieltä.

Siis vaikka eepiset sankarit näyttäytyvätkin *Kalevalassa* ikäänkuin samassa aikatasossa, silti aikakaudet vaihtuvat, lanka

venyy menneestä nykyiseen ja tulevaan, tapahtumien kuvauksesta ei puutu sisäistä liikettä.

Toinen tyyppillinen esimerkki liittyy Sampoon. Kansanperinteessä Sampo on arvoituksellinen, runonlaulajat selittivät sitä eri tavoin, tai heillä oli vaikeuksia yleensä selittää sitä. Tiede tarjoaa kymmeniä erilaisia selityksiä, kosmologisista maallisiin ja perin konkreettisiin. Lönnrot on valinnut *Kalevalaan* vaihtoehdon, jonka mukaan Sampo on ihmemylly, runsauden symboli. Kuvaavaa on se, miten Lönnrot on tulkinnut sen aineen allegorisen merkityksen, josta Sampo on valmistettu: joutsenenuntuvasta, lampaanvillasta, lehmänmaidosta ja ohranjyvästä. Tämä on tietenkin sadunomainen kuva, mutta Lönnrot näki ainesluettelon heijastumana ihmiskunnan vaiheittaisesta kehityksestä, siirtymisestä metsästyks- ja kalastusvaiheesta karjanhoito- ja maanviljelyvaiheeseen. Allegorinen selitys kävi myös yksiin Lönnrotin historiantajun ja hänen evolutionististen aatteidensa kanssa.

Seuraava esimerkki koskee saman tapahtuman kuvausta *Kalevalan* kahdessa eri laitoksessa. Kyse on Lemminkäisen oleskelusta kaukaisella saarella, jolle hän äitinsä neuvosta pakenee vihollistensa kosta.

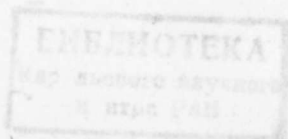
Uuden Kalevalan 29. runossa kuvataan perille saapuneen Lemminkäisen keskustelua rannalla olevien saaren impien kanssa monesta tilanteeseen kuuluvasta asiasta: löytyykö veneelle valkamaa sekä vieraalle yösijaa ja lisäksi vielä iloisia kisa-paikkoja. Vastaukset ovat herttaisen myönteisiä, paitsi yhteen kysymykseen, johon impien on pakko vastata kielteisesti. Lemminkäinen näet haluaisi saarelta myös viljelysmaata omaan haltuunsa, ja siksi hän kysyykin:

Onko saarella tiloa,
Maata saaren manterella,
Pieni kolkka koivikkoa,
Ja murunen muuta maata
Minun kaski kaatakseni,
Hyvä huuhta raatakseni?

Sievien impien vastaus kuuluu: saarella ei ole valitettavasti enää vapaata viljelysmaata.

Saaren maat saroin jaettu,
Pellot pirstoin mittaeltu,
Aholoista arpa lyöty,
Nurmista keräjät käyty.

Tämä viljelysmaamotiivi on kiinnostanut tutkijoita. Vuonna 1935 K. R. Melander omisti sille artikkelin otsikolla *Kale-*

valan runoissa mainittu peltojen sarkajako. Ja myöhemmin müncheniläinen professori ja fennougristi Hans Fromm kiinnitti siihen huomiota *Kalevalan* saksannoksensa kommentteissa (1967).

Ensinnäkin he toteavat mainitun motiivin esiintyvän varsinaisissa kansanrunoissa Inkerinmaalla, jossa aikoinaan vallitsi suurmaanomistus ja maorjuus ja jossa talonpojat kärsivät viljelymaan puutteesta. Toiseksi he viittaavat vielä aikaisempaan historialliseen taustaan, Ruotsin vallan aikaisiin maanjakotapoihin, joista varhaimmat säilyneet tiedot ovat peräisin 1300-luvulta. Maanjakosääntöjä ja tapoja oli erilaisia eri historiallisissa vaiheissa; kysymys oli pitkistä prosessista, jonka tuloksena oli se, että kyläyhteisöjen ja pitäjien entiset yhteismaat (pellot, niityt ja metsät) jaettiin yksityisomistukseen tarkoitettuihin sarkoihin, lohkoihin ja palstoihin. K. R. Melander huomauttaa, että kaikista kylien maista metsät viimeisinä joutuivat jakoon. Suuria pitäjienkin yhteismetsiä oli Etelä-Suomessa vielä 1800-luvun alkupuolella. Myös kansanrunojen toisoinnoissa heijastuvat maanjakoprosessin eri vaiheet. Tosin säe »maat on saroin jaettu» on sisällykseltään siksi yleislaatuinen, ettei sen mainitsemaa jakoa voi sovittaa mihinkään erityiseen kehitysjaksoon. Mutta suhteellisen myöhäistä kehityskautta kuvaa tutkijan mukaan sellainen säe kuin »Suomessa on sarat jaettu». Ja sitäkin huomattavasti myöhemmältä ajalta on säe »Meiän metsät on mitattu».

Tässä on tarkoitus ottaa selvää Elias Lönnrotin suhtautumisesta yllä mainittuun maanjakomotiiviin.

Vanhassa Kalevalassa motiivia ei vielä ollut. Koko saarella vierailuepisoodi kerrotaan *Vanhan Kalevalan* 18. runossa verrattain suppeasti, viljelysmaasta ei puhuta ollenkaan. Lemminkäisen äidin kertomuksessa myös itse saari vaikuttaa piilopaikkana liiankin satumaiselta ja epärealistiselta.

Siel on meret metenä,
Juoksi olvena jokoset,
Vuoret kaikki voita vuoti,
Kalliot sian lihoa.
Siell' on hyvä ollaksesi...

Uudesta Kalevalasta nuo säkeet puuttuvat; tähdennetään vain että kaukaisella saarella ei tunneta vihaa eikä vainoa, joten Lemminkäinenkin vannoo valan luopua kahdeksi vuodeksi sodankäynnistä. Painotetaan siis ihanteellisia ihmissuheteita ja käyttäytymistapoja, on ellettävä ilman riitoja ja kähäkoita. Tämä osoittautuu utopiaksi, mutta se on laadultaan jo hieman toisenlainen, nimenomaan sosiaalinen utopia, jonka sär-

kyminenkään ei mahtuisi enää ihmesadun estetiikan raameihin.

Ajan mittaan Lönnrotin suhtautuminen kansanrunoaineistoon kävi sosiaalisemmaksi ja historiallisemmaksi. Tähän vaikuttivat toisaalta uudet runolöydöt, toisaalta eräät syvälliset tulkinnat eepisistä kansanperinteistä, jotka ilmestyivät *Vanhan Kalevalan* julkaisemisen jälkeen.

Tärkeimpiin uusiin runolöytöihin kuuluivat epäilemättä D.E.D. Europaeuksen muistiinpanemat inkeriläiset Kullervo-runot, joissa kerrottiin Untamon ja Kalervon verisestä riidasta ja eloon jääneen orpolapsen orjankohtalosta ja kapinahengestä. Nämä muistiinpanot aiheuttivat sitten koko Kullervo-sikermän uudelleen muokkaamisen ja moninkertaisen laajenemisen *Uudessa Kalevalassa*, jossa se käsittää kokonaista kuusi runoa. Vaikka Kullervo-sikermä sinänsä liittyikin melko löyhästi koko eepoksen pääjuoneen, sillä on kuitenkin suuri merkitys. Se täydentää yleistä maailmankuvaa aivan uudelta näkökannalta, nimenomaan sosiaalisessa, historiallisessa ja myös taiteellisessa mielessä. Lönnrot ei suotta kirjoittanut myöhemmin, että koko *Kalevalassa* ei ole toista niin traagista henkilöä kuin Kullervo.

Kriittisistä tulkinnoista, jotka ilmestyivät *Vanhan Kalevalan* yhteydessä, syvällisimpiin kuuluvat nuoren filosofin Robert Tengströmin kaksi tutkielmaa vuosilta 1844 ja 1845. Robert Tengström oli saanut vaikutuksia vasemmalle kallistuneilta saksalaisilta nuorhegeliläisiltä ja itse Hegelin estetiikasta. (Jo hänen isänsä, helsinkiläinen professori Johan Jakob Tengström oli ensimmäisiä Hegelin filosofian erikoistuntijoita Suomessa.) Eurooppalaisten vallankumouksien 1848 aattona Robert Tengström ehti tutustua henkilökohtaisesti Pariisiin ilmapiiriin, ja se vaikutti myös hänen esteettisiin näkemyksiinsä. Hän pyrki näkemään muinaisen kansanepiikan yhteiskunnallis-historiallisena ja sosiaalisena ilmiönä. Jo esitelmänsä *Suomen kansa Kalevalassa kuvattuna* (1844) ensimmäisessä virkkeessä hän korosti eepisten runojen historiallisen taustan omaleimaisuutta. Hän kirjoitti: »Kansojen elämässä on ollut aika, jolloin kaikki ne ainekset, joihin ne sittemmin ovat erikoistuneet, vielä muodostivat yksinkertaisen kokonaisuuden, jolloin yksilö ei vielä ollut ulkopuolella kansaansa eikä tämä vielä ollut pirstoutunut sivistyksensä ja elämänolosuhteittensa puolesta erilaisiin luokkiin, vaan jolloin kaikessa vallitsi sama henki ja kaikkea piti koossa luonnollinen yhteys».

Hegelin estetiikassa puhuttiin paljon yleisen ja yksityisen suhtautumisesta toisiinsa muinaisepiikassa ja itse sen kuvaamistavassa.

146579 K

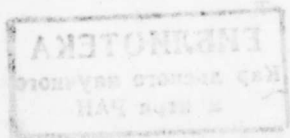
Ohimennen mainittakoon, että Hegelin estetiikasta olivat silloisessa Suomessa kiinnostuneita J. W. Snellman, Fredrick Cygnaeus ja monet nuoremmat kulttuurihenkilöt. Saksan romantikoilta ja Hegeliltä tulivat yleiseen käyttöön termit »sankariepiikka» ja »sankariaika» sekä sitä seuraava »proosallinen maailmantila».

Robert Tengström oli taipuvainen artikkeleissaan yhteiskunnallisesti »radikalisoimaan» Hegelin estetiikan ideoita. Ja muutenkin hänen *Kalevala*-tutkielmissaan löytyy runsaasti aihnutlaatuja ajatuksia esim. mytologisesta (maagisesta) tietoisuudesta ja sen erikoisominaisuuksista, arkaistisen epiikan historiallisuudesta ym. Vaikka hänen tutkimuksensa kohteena oli muodollisesti Lönnrotin *Kalevala*, so. kirjallisesti muokattu eepos, hän tarkoitti pohdiskeluissaan myös varsinaista suullista kansanrunoperinnettä.

Vanhan Kalevalan aiheuttamat arviot vaikuttivat Elias Lönnrotiin hänen toimittaessaan *Uutta Kalevalaa*. Yhtenä sen periaatteena oli syvällisempi historiallinen näkemys muinaisepiikkaan, jonka hän käsitti pääsisällöltään sanomana pakanallisilta ajoilta. On tunnettua, miten mahdollisen johdonmukaisesti Lönnrot pyrki karsimaan *Kalevalasta* jo selvästi kristilliseen aikaan liittyvät juoniainekset, vaikka paradoksaalista kyllä hän usein suhtautui eppisiin tapahtumiin ja konflikteihin kristillisiin moraaliperustein. Tämän huomasi jo Julius Krohn, joka kirjoitti: »*Kalevalan* koko kuvaus ja käsitystapa on luultavasti melkoisessa määrässä ollut kristinuskon vaikutuksen alainen ja sen kautta saanut lempeämmän, lauhkeamman muodon».

Silti uudenaikainen tietoisuus oli suurin piirtein historiallinen, ja varsinkin *Uudessa Kalevalassa* Lönnrot pyrki luomaan kokonaiskuvan pakanallisesta menneisyydestä. Ei ole tietoa siitä, sattuiko hän lukemaan välittömästi Hegeliä, mutta kaikki *Vanhan Kalevalan* kotimaiset ja ulkomaiset kritiikit hän epäilemättä luki ja otti monet asiat huomioon. Tärkeintä oli, että hän oppi kokemaan herkemmin historian liikkeenä ja eri vaiheiden etenevänä sarjana. *Uuden Kalevalan* alkulauseessa Lönnrot esitti mm. ajatuksen, että itäkarjalaisten elämäntavoissa oli havaittavissa eräitä »perintösivistyksen» jälkiä vanhoilta permilaisilta ajoilta, »omituisia jälkiä jonkinlaisesta yhteiselämästä». Tällaisia ajatuksia ei vielä ollut *Vanhan Kalevalan* alkulauseessa.

Myös esittämäni runositaatti Lemminkäisestä vaikuttaa jotenkin siltä, että hänen tajunnassaan piileskelisi vielä perinteellinen käsitys yhteisestä ja tasa-arvoisesta »luonnonoikeudesta», vaikka todellisuudessa saaren maat olivatkin jo

»saroin jaettu». Muinaisella »luonnonoikeudella» ei ollut sijaa itse elämässä, se oli muuttunut vain ihanteeksi. Eli kuten sittemmin Aleksis Kivi ilmaisee *Kullervo*-murhenäytelmässään, entisen sopusoinnun ja tasa-arvoisuuden kaivattu maa on tavoittamattomissa, todellisuudesta sen erottaa »mahdottomuuden meri».

Tutkijat jotka ovat seikkaperäisesti perehtyneet kumpaankin *Kalevalan* kompositioon, toteavat, että toisessa, laajennetussa kompositiossa Lönnrot on sallinut itselleen suurempia tekijän vapauksia ja ollut luovasti itsenäisempi. Hän on pyrkinyt suurempaan johdonmukaisuuteen juonen kehittäessä, sankareiden tekojen motivointiin ja heidän henkilöhahmojensa psykologisointiin.

Kalevalaan ilmestyy erityinen eppinen kertoja, jota ei esiinny varsinaisissa kansanrunoissa, ja jos esiintyykin, niin perin harvoin. Muullekin kuin karjalais-suomalaiselle kansanepiikalle on luonteenomaista kerronnan »persoonattomuus», tekijää ei niissä tiedosteta. Runonlaulaja ei yleensä mitenkään tuo itseään esille. Hänellä ei ole omakohtaista näkökantaa kertomiinsa tapahtumiin. Hän ei anna niistä arvioita, ei ilmaise suhdettaan niihin eikä »ohjaile» kerrontaa. Vain hyvin harvoissa tapauksissa eppisissä kansanrunoissa pilkkaa runonlaulajan oma minä, kuten esimerkiksi Arhippa Perttusetta muistiin merkityssä runossa, jossa on seuraavat säkeet:

Noin kuulin saneltavaksi,
Tiesin virttä tehtäväksi.

Tehtäköön se varaus, että tässä tarkoitetaan nimenomaan eepisiä lauluja. Lyyrisissä kansanlauluissahan ensimmäisen persoonan tapaa melko usein (muun muassa »lauluissa lauluis-ta»). Se mikä eepoksessa on poikkeus, on lyriikassa sääntö — sellainen on lyyrisen runouden poetiikka.

Koska Lönnrotin yhdistämä kompositio oli suurempi taitteellinen kokonaisuus, joka organisoii erilliset eppiset aiheet, lyyriset laulut ja loitsut yhtenäiseksi runoelmaksi, ilmeni siinä tuntuvampana kuin varsinaisissa kansanrunoissa kertojan hahmon tarve, kertojan joka paitsi ohjailisi koko tätä monimutkaista järjestelmää, myös asettaisi paikoilleen tietyt moraaliset arvopainotukset (langeten toisinaan suoranaiseen didaktiikkaankin kuten esimerkiksi *Kullervo*-runojen lopussa). Kertoja jopa valmistelelee ajoittain lukijaa siihen, mistä seuraavissa runoissa kerrotaan ja miten jo tunnetut tapahtumat liittyvät seuraaviin.

Tähän rooliin eppinen kertoja asettuu jo tunnetussa *Ka-*

levalan johdannossa, laulajan puhuttelussa jolla ensimmäinen runo alkaa. Myös kansan runonlaulajilla oli »laulunsa lauluista», mutta se muodosti itsenäisen ja eriytyneen lyyrisen runon, kun taas varsinaiset eepiset runot alkoivat tavallisesti viittaamatta mitenkään laulajaan, suoraan eepisten tapahtumien kuvauksella.

Lönnrotin kompositiossa »laulu lauluista» on kehitetty runoelman prologiksi, jossa kertoja ensi kerran esittelee lukijalle sekä itsensä että eepiset sankarit, joiden urotöistä runoissa kerrotaan. Prologi virittää nykyaikaisen lukijan (siis jo lukijan eikä enää kuulijan) muinaiseepiseen mielentilaan, siinä esitellään lyhyesti sekä juoni että kerronnan tietty moraalinen tavoite. Samalla siinä ilmenee kaiken kyllästävä inhimillisyys, joka myöhemmin ilmenee kaikissa *Kalevalan* runoissa. Se sama inhimillisyys, joka sai runoilija Eino Leinon vertaamaan *Kalevalaa* muinaiskreikkalaiseen ja muinais-saksalaiseen eepokseen ja päätyämään siihen, että *Kalevalan* voima on sen suuremmissa inhimillisyydessä, vaikka muut eepokset kenties ylittävätkin sen kuvauksen täsmällisyydessä ja rohkeudessa. Leinon mukaan Lönnrot pystyi oivaltamaan sekä kansanlyriikan sydämellisyyden että loitsujen synkän hengen, eepisten laulujen mahtavuuden ja sananlaskujen opettavaisen viisauden. Hänellä täytyi olla yhtä eloisa mielikuvitus kuin kansanlaulajilla tunteakseen heidän mielikuvituksensa mahdin ja kauneuden. Sitä paitsi hänen täytyi oman mielikuvituksensa voimalla omata yhtenäisen näkemys koko eepokseen, nähdä sen taiteellinen yhtenäisyys ja luoda erillisistä runoista suurempi esteettinen kokonaisuus. »Jos jotkut näistä ominaisuuksista olisivat puuttuneet Elias Lönnrotista, puuttuisivat ne tänäkin päivänä myös *Kalevalasta*», Leino kirjoitti. »Sillä lopullisesti ei kukaan kirjallinen mies voi panna enempää teokseensa kuin on hänessä itsessään. Jos Lönnrotin oma mielikuvitus olisi ollut ahtaampi ja hänen makunsa vähemmän valistunut, olisi se epäilemättä tyrmistynyt *Kalevalan* outoja kauneusmaailmoita, eritoten sen maata ja taivasta syleilevää luonnonsymboliikkaa. Nyt sitä vastoin hän liikkuu siinä kuin kotonaan, painaen peukalonsa vain milloin mihinkin kohtaan kuin taitava kuvanveistäjä kosteaan savikimpaleeseen. Samoin, jos Lönnrotin oma persoonallisuus olisi ollut vähemmän humaaninen, puuttuisi sen lempeä tuulahdus myöskin *Kalevalasta*.»

Kalevalan kulttuurihistoriallinen merkitys

Kalevalan innostuneiden ihailijoiden rinnalla Suomessa on kuitenkin aina ollut myös skeptikkoja, jotka ovat pitäneet jo eepoksen suosiota ja mainetta tietyissä määrin keinotekoisena myytinä. *Kalevalasta* on toisinaan kirjoitettu jopa »suljettuna kirjana», joka meidän aikanamme avautuu todella vain hyvin harvoille huippusivistyneille muinaisen kulttuurin tuntijoille. Aikoinaan se on ollut aitoa kansanrunoutta, jonka kaikki kansan edustajat tajusivat, mutta nykyoloissa sitä on jo hyvin vaikea ymmärtää arkaaisuutensa takia. Epäilijät ovat muistutaneet, että jopa 1800-luvulla, kun *Kalevala* maineensa saavutti, sillä oli varsin vähän todellisia lukijoita. *Kalevalan* ensimmäinen laitos ilmestyi vuonna 1835 viidensadan kappaleen painoksena, ja sitä painosta riitti myytäväksi 14 vuoden ajan. Myöhemminkään ei uusien laitosten menekki ole aina todistanut, että ostettua kirjaa olisi todella luettu. On vedottu siihenkin, että kouluissa *Kalevalan* opetus on törmännyt vaikeuksiin, oppilaat ovat heikosti ymmärtäneet sen kieltä ja sisältöä. Epäonnistuneeksi osoittautui myös Eino Leinon yritys perustaa vuonna 1912 erityinen Kalevala-teatteri, jonka avulla oli tarkoitus harjoittaa aikalaisten keskuudessa laajaa propagandaa eepoksen hyväksi. Sanalla sanoen, arkaaisuus ja nykyhetki olivat vaikeasti yhdistettävissä — tämä oli epäilijöiden tärkein perustelu.

Nämä seikat ovat yleisesti tiedossa, ja ne on pakko ottaa huomioon. Silti ne eivät vielä mitenkään riitä kumoamaan itse ajatusta kulttuurin jatkuvuudesta. Olisi lapsellista kuvitella, että muinaiset kulttuurimuistomerkit olisivat vielä nykyisinkin kaikkien ymmärrettävissä ilman minkäänlaista esivalmistelua. Tuskinpa antiikin runous sen enempää kuin Danten, Miltonin tai Goethenkaan kirjat ovat nykyisin massalukemista tämän sanan liiankin kirjaimellisessa merkityksessä, mutta silti emme kiistä niiden merkitystä maailmankulttuurissa, nykykulttuuri mukaan luettuna.

Samaa voidaan sanoa *Kalevalasta* ja muinaisesta kansanrunoudesta. Ilman niitä ei Suomen kirjallisuudessa olisi ollut Kiveä, Leinoa eikä muitakaan mittavia ilmiöitä. Sama koskee Karjalan kirjallisuutta ja kulttuuria, jotka ovat syntyneet ja kehittyvät vankalla kansallisella pohjalla.

Monet kirjailijat, taiteilijat ja muusikot ovat löytäneet eepoksesta tukipisteen humanistisille pyrkimyksilleen. Heitä ovat kiehtoneet kansan mielikuvituksen kuvat, kansan tietoisuuden optimismi.

Kalevalan osuus on valtava suomalaisen kirjallisuuden ja

suomen kirjakielen, Suomen taiteen ja musiikin historiassa.

Eriyisesti alkuaikoina *Kalevalalla* oli tärkeä kirjallis-esteettinen tehtävä, ja sitä paitsi se edisti kansallisen itsetunnon vahvistumista. Varsin pian ilmestymisensä jälkeen Kalevala alettiin käsittää suomalaisen kansallisuusliikkeen henkiseksi lipuksi, kansallisen kulttuurin tulevan kukoistuksen takeeksi. *Kalevalaa* nimitettiin »pääsylipuksi», jolla sorrettu ja vähän tunnettu kansa oli saanut paikkansa kulttuurikansojen joukossa.

1800-luvulla ja varsinkin sen alkupuoliskolla suomalainen kansallisuusliike eli kehityksensä demokraattista vaihetta. Tuolloin vielä vähälukuinen suomalainen sivistyneistö koki Kalevalan heti sen ilmestyttyä kansallisen elpymisensä vertauskuvaksi, Suomen kirjallisuuden, kirjakielen ja kansallisen itsetunnon mahtavaksi kannustimeksi. Ruotsin pitkäaikainen heruus Suomessa oli aiheuttanut sen, että ruotsalainen kulttuuri- ja kielihegemonia vallitsi täällä vielä 1800-luvun alkupuoliskolla: suomen kielellä ei ollut mitään oikeuksia, sillä ei ollut pääsyä valtion hallintoon eikä koululaitokseen. Suurin osa maan väestöstä, itse asiassa koko suomenkielinen talonpojisto oli tuomittu mykkyyteen, joka esti sitä käyttämästä kansalaisoikeuksiaan. Niissä oloissa Kalevala ja sen kasvava maailmanmaine auttoivat vahvistamaan suomalaisessa yhteiskunnassa demokraattisia aatteita, joista myös kirjallisuus ja taide saivat ravintoa. Kalevala liittyi erottamattomasti kansakuntaan, ihmisten yhdenvertaisuuden ihanteeseen, unelmaan yleisestä onnesta.

Kalevalalla ja kansanrunouden aarteilla oli tavattoman tärkeä osuus myös Karjalan kirjallisuuden ja ammattimaisen taiteen syntyyn ja kehitykseen. Tämä alkoi näkyä vasta 1900-luvulla, jolloin varsinaisten runonlaulajien tuotannon rinnalla kasvoi Karjalassa ensimmäinen syntyperältään karjalaisen ammattikirjailijoiden polvi. Karjalassa muodostui kirjakieleksi venäjän rinnalla suomi, jolla ovat kirjoittaneet sellaiset Karjalan kansalliset kirjailijat kuten Nikolai Jaakkola, Antti Timonen, Jaakko Rugojev, Nikolai Laine, Pekka Perttu ja Ortjo Stepanov. He kaikki ovat kotoisin Pohjois-Karjalasta (Vienasta), kuulujen runonlaulajien mailta, mistä aikoinaan kirjoitettiin muistiin *Kalevalan* ytimen muodostavat parhaat runot. Yhteistä kaikille edellä mainituille kirjailijoille on se, että heidän tuotantonsa on erittäin kiinteästi sidoksissa kotiseudun kansanelämään ja suulliseen runoperintöön.

Yhteydet *Kalevalaan* ja kansanrunouteen ovat olleet varsin hedelmällisiä Karjalan nykyiselle kuvataiteelle, musiikille ja teatterille. Osmo Borodkinin, Georgi Stronkin, Leo Lanki-

sen, Tamara Jufan ja Mjud Metševin teokset, Kalle Raution ja Helmer Sinisalon sävellykset, *Kalevalan* ja *Kantelettaren* dramatisoinnit Petroskoin suomalaisen draamateatterin näyttämöllä, Kantele-yhtyeen ja muiden taiteilijaryhmien konsertit ovat olleet merkkitapauksia kulttuurielämässä.

Tietenkään uusi kulttuuri ei voi olla pelkkää muinaisen folkloren tyylittelyä. Uutta kansankirjallisuutta ei voi luoda vain toistelemalla sananlaskuja, jäljittelemällä legendoja ja satuja. Ilmeisesti kansanrunous pysyy aina yhtenä kirjallisuuden tärkeimmistä lähteistä, ja sen vaikutus on ehtymätön. Mutta tuon vaikutuksen luonne muuttuu historiallisesti. Oikeastaan ilmeneekin kaikkien hedelmällisten taiteellisten traditioiden elinvoima siinä, että kehittyessään taide löytää niistä yhä uusia syvyyksiä, joista eri aikakausien taiteilijat havaitsivat jotakin, mikä vastaa heidän omaa aikaansa.

Pinnallinen tyylittely »kansanrunon tapaan» ei ole tarpeen, ei myöskään sanahelinä, mutta sen sijaan tarvitaan rakkautta ja huolenpitoa siitä, että muisto runonlaulajista ja heidän suuresta taiteestaan ei unohtuisi nykypolvilta, Karjalan maan nykyisiltä asukkailta. Olisi esimerkiksi paikallaan ikuis-taa veistoksin tuo muisto Karjalan kaupungeissa ja taajamissa. Museotoimintaa olisi parannettava, laajennettava erilaisten folkloreaineistojen näyttelyjä ja koottava yhteen kaikki *Kalevalan* käännökset eri maiden kansojen kielille, jotta sen maailmanmaine voitaisiin kansanomaisen havainnollisesti osoittaa.

Sillä, että Kalevala kuuluu maailmankulttuurin aarteistoon, on oma merkityksensä. Nykymaailmassa on vielä monia kansoja, jotka vasta ovat lähdössä itsenäisen kehityksen tielle ja rakentamaan muun muassa omaa kulttuuriaan. Esimerkiksi Afrikassa puhutaan satoja kieliä, mutta monet niistä ovat vasta saamassa kirjallisen muotonsa. Afrikan kirjailijat käyttävät usein kirjakielenään entisiä »siirtomaakieliä», englantia tai ranskaa, koska oma kirjakieli ei vielä ole riittävän kehittynyt. Tällaisessa tilanteessa kansanrunouden merkitys on näille kansoille valtavan suuri, onhan kansanrunous niille toistaiseksi lähes ainoa todiste niiden sivistyksellisestä omaperäisyydestä. Nämä kansat ovat hyvin kiinnostuneita *Kalevalasta*, joka on aivan viime aikoina käännetty kahdelle afrikkalaiselle kielelle — suahiliksi ja pulariksi.

Kalevala on käännetty kymmenille kielille, ja jo viime vuosisadalla se on antanut virikkeitä suurten eppisten teosten luomiselle kansanrunouden pohjalla. Muistettakoon, millainen merkitys *Kalevalalla* on Friedrich Kreutzwaldille hänen kootessaan eestiläisten *Kalevipoeg*-eeposta. Tai amerikkalaiselle ru-

noilijalle Henry Longfellowille, joka julkaisi vuonna 1855 *Laulunsa Hiawathasta*, joka perustuu Pohjois-Amerikan intiaanien legendoihin.

Kalevalan saavuttamaan maailmanmaineeseen verrattuna on Lönnrotin toinen kansanrunokirja, kansanlyriikan kokoelma *Kanteletar* jäänyt vähemmän tunnetuksi Suomen rajojen ulkopuolella. Mutta Suomen kirjallisuuden historiassa silläkin on ollut tavattoman tärkeä asema.

Kansanrunouden kerääjänä ja julkaisijana Lönnrotilla oli omat esteettiset mieltymyksensä. Hän arvosti suuresti epiikkaa ja piti eppisten laulujen julkistamista kansalaisvelvollisuutenaan, mutta sisimmässään hän silti piti enemmän lyriikasta. Aikakauden romanttiselle mielenlaadulle epiikka oli tärkeä kansallisessa ja historiallisessa mielessä, mutta esteettisesti Lönnrot oli lähempänä lyriikkaa. Hänen esipuheistaan ja kirjeistään löytää tälle suoranaisia vahvistuksia.

Kolmena osana vuosina 1840—41 ilmestynyt *Kanteletar* sisältää varsinaisten lyyristen laulujen ohella myös laululegenendoja ja balladeja. Aineisto on luokiteltu eri tavalla, siinä on naisten ja miesten osastot, hää- ja työlaulut, paimen- ja myllylaulut.

Lönnrotin esipuhe *Kantelettareen* on täydellisin esitys hänen esteettisistä käsityksistään. Se on tunnustettu esikuvalliseksi myös tyyllillisessä suhteessa, sen ajan kirjakielen kannalta.

Lönnrotin historiallinen merkitys on ennen kaikkea siinä, että hänen monipuolisen toimintansa välityksellä Suomen kirjallisuus sai haltuunsa kansan suullisen runokulttuurin valtavien kokemuksien. Lönnrot oli merkittävin ja lahjakkain välittäjä kansanrunouden ja kirjallisuuden välillä aikakaudella, jolloin tuollainen välitys oli välttämättömyyttä. Juuri *Kalevalan*, *Kantelettaren* ja hänen muiden julkaisujensa kautta saatiin kansanrunouden aarteet myöhemmän kirjallisen kehityksen piiriin. Lönnrotin toiminnan ansiosta suomalaisen kulttuuriin yhtyi voimakas kansankulttuurin vuo, ja sen elollistava vaikutus osoittautui poikkeuksellisen suotuisaksi. *Kalevala* ja *Kanteletar*, joihin oli kertynyt kansan luovan energian laetus, säteilevät tuota energiaa vielä tänäkin päivänä.

Petroskoissa 1993

Eino Karhu